

**بررسی میزان تحقق احکام قانون برنامه ششم توسعه
در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای**

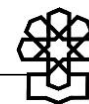
معاونت پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی
دفتر: مطالعات فرهنگی و آموزش

کد موضوعی: ۲۷۰
شماره مسلسل: ۱۷۹۰۲
آذرماه ۱۴۰۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	خلاصه مدیریتی.....
۳.....	مقدمه.....
۶.....	فصل اول - درباره برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۹.....	فصل دوم - درباره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در قوانین برنامه‌های توسعه.....
۹.....	الف) اهداف برنامه‌های توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای.....
۱۰.....	ب) شاخص‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای.....
۱۱.....	ج) وظایف سازمان برنامه و بودجه در نظارت بر اجرا.....
۱۱.....	فصل سوم - احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارتی و ارزیابی میزان
۱۲.....	تحقق احکام.....
۲۴.....	نتیجه‌گیری و پیشنهاد.....
۲۷.....	منابع و مآخذ.....

بررسی میزان تحقق احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

خلاصه مدیریتی

گزارش نظارتی عملکرد برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با هدف بررسی محتوای احکام، مقایسه حکم با عملکرد مجریان، میزان تحقق هر حکم، علل عدم تحقق برخی از احکام و همچنین پیشنهادهایی برای اصلاح وضع موجود و تدوین قانون برنامه هفتم توسعه تهیه شده است. یافته‌های این گزارش به‌طور خلاصه به قرار ذیل است:

۱. قوانین برنامه‌های توسعه پنج‌ساله تکالیفی را در قالب احکام برنامه برای دولت و دستگاه‌ها تعیین می‌کند. به استناد جز «۶» و «۸» ماده (۵) و ماده (۳۵) «قانون برنامه و بودجه» (مصوب ۱۳۵۲/۱۲/۱۰) نظارت مستمر بر اجرای برنامه‌ها از وظایف سازمان برنامه و ارائه گزارش عملکرد از وظایف دستگاه است. همچنین ماده (۱۲۱) قانون برنامه ششم توسعه دسترسی کمیسیون‌های تخصصی مجلس به شاخص‌های کلیدی عملکرد برنامه را از وظایف سازمان برنامه برشمرده است.

۲. در قانون برنامه ششم توسعه بند «ت» و «ز» ماده (۴)، بند «الف» ماده (۶۳)، بند «الف» و «ذ» ماده (۶۴)، بند «ب» و «پ» ماده (۶۵)، جدول (۱۲) ماده (۶۶)، ماده (۶۹) و جز «۵» ماده (۱۱۳) مرتبط با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است.

۳. نتایج بررسی عملکرد مجریان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در قانون برنامه ششم توسعه عبارت است از: - در بند «ت» ماده (۴) موضوع افزایش مهارت و تخصص نیروی کار اعم از فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تعیین شده است. اما برای افزایش مهارت شاخص خاصی در نظر گرفته نشده است، لذا براساس گزارش‌های دستگاه‌ها نمی‌توان گفت حکم اجرا شده است.

- ماده (۴) بند «ز» اعمال سیاست‌های اشتغال‌زایی، مهارت‌افزایی و ارتقای دانش حرفه‌ای و ... مبتنی بر سند ملی کار شایسته را مقرر کرده است. با افزایش نرخ بیکاری در کشور می‌توان گفت که اهداف بند «ز» ماده (۴) محقق نشده است.

- جز «۱» بند «الف» ماده (۶۳) اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را مقرر کرده است. بر مبنای این سند وظایف حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای عبارتند از: تربیت دانش‌آموزانی دارای یک مهارت مفید برای تأمین معاش، معرفی حرفه‌ها با توجه به شرایط اقلیمی، ارائه برنامه‌های جامع

کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی و هدایت تحصیلی در جهت سوق دانش‌آموزان به سمت رشته‌ها و حرف و مهارت‌های مورد نیاز کشور. از میان وظایف مقرر شده می‌توان گفت تنها معرفی حرفه‌ها با چاپ جزواتی در این خصوص انجام شده است.

- تکلیف مقرر در بند «ب» ماده (۶۳) اختصاص ردیف‌های استخدامی به دانشگاه شهید رجایی برای جذب دانشجو معلم است که تا حدودی انجام شده است، اما تأمین‌کننده نیاز وزارت آموزش و پرورش به هنرآموز نیست.

- تأکید بند «الف» ماده (۶۴) بر گسترش تعاملات بین‌المللی و تنظیم رابطه تحصیل و اشتغال است که بخش اول آن صورت پذیرفته است، اما موضوع تنظیم رابطه تحصیل و اشتغال و یا افزایش سهم بهره‌وری و یا تحقق اقتصاد دانش‌بنیان محقق نشده است.

- در خصوص بند «ذ» ماده (۶۴) که خواستار تعیین تکلیف معلمان حق‌التدریس است گزارش‌ها حاکی از آن است که این حکم انجام شده است، برخی از این معلمان حق‌التدریس با توجه به مدرک تحصیلی و سابقه خدمت جذب دانشگاه فنی و حرفه‌ای و برخی از آنها جذب وزارت آموزش و پرورش شده‌اند.

- در بند «ب» ماده (۶۵) افزایش سهم دانشگاه فنی و حرفه‌ای و دانشگاه جامع علمی کاربردی، به‌روزرسانی تجهیزات هنرستان‌ها، آموزش‌شکده‌ها و دانشکده‌های فنی و حرفه‌ای مورد نظر قانونگذار بوده است. در این خصوص باید گفت افزایش سهم دانشگاه فنی و حرفه‌ای انجام نشده است. دانشگاه علمی کاربردی روند صعودی در جذب دانشجو داشته است، اما در حد مورد انتظار این حکم نیست. به‌روزرسانی تجهیزات تا حدودی انجام شده است اما تا به‌روزرسانی ۷۰۰۰ هنرستان و ۱۶۷ دانشگاه و آموزش‌شکده فنی و حرفه‌ای فاصله بسیار زیاد است.

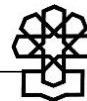
- تکلیف بند «پ» ماده (۶۵) با انتقال کلیه آموزش‌شکده‌ها به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری انجام شده است و تعدادی ملک اختلافی که مربوط به فضاهای وقفی است باقی مانده است.

- جدول ۱۲ ماده (۶۶) شاخص کمی رشد دانشجویان کاردانی، ارتقای سهم دانشجویان فنی و حرفه‌ای آموزش عالی و افزایش سهم دانش‌آموزان متوسطه فنی و حرفه‌ای را معین کرده است. در کلیه شاخص‌های مذکور روند نزولی نسبت به سال پایه مشهود است.

- حکم جز «۵» ماده (۱۱۳) مبنی بر ارائه آموزش‌های مهارتی به زندانیان محقق شده است.

۴. نتایج حاصل از بررسی عملکردهای دستگاه‌های مجری در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای حاکی از آن است که:

- هدف احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، افزایش مهارت و تخصص نیروی کار و توسعه کمی و کیفی این آموزش‌ها بوده است که برای آنها شاخص‌های کمی و کیفی لازم جهت ارزیابی ارائه نشده است.

- احکام دارای شاخص کمی بدون توجه به زیرنظام‌های نظام آموزشی مانند منابع مالی، فضا و تجهیزات، و ... تدوین شده‌اند و ضمانت اجرای لازم را نداشته‌اند.
- اکثر احکام در این حوزه محقق نشده‌اند.
- ۵. پیشنهاد‌های مربوط به تدوین لایحه برنامه هفتم توسعه:
 - در لایحه پیشنهادی از سوی دولت از ابتدا کلیه احکام همراه با شاخص اعم از کمی و کیفی و همراه با برآورد منابع لازم برای اجرا به مجلس ارائه شود.
 - کلیه زیرنظام‌های نظام آموزشی که نقشی در اجرای حکم دارند در تدوین و تصویب قانون مد نظر قرار گیرند.
 - احکام متناسب با امکانات دولت و دستگاه‌ها تدوین و تصویب شوند. از ایدئال‌گرایی وسیع بدون توجه به واقعیت‌ها و آمایش سرزمین باید اجتناب شود.
 - در احکام کلی که به چندین دستگاه مرتبط است وظیفه هر دستگاه به صورت جداگانه و دقیق معین شود. حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای که یک حوزه بین‌بخشی است نیازمند احصای دقیق وظایف هر دستگاه است.
 - اعتبارات اجرای برنامه مطابق با وظایف تعیین شده، در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی شود و از اعتبارات برنامه‌های عادی و جاری دستگاه جدا شود و در قوانین بودجه‌های سنواتی اعتبارات اجرای احکام در قالب عناوین برنامه‌های مشخص ارائه شود.
 - ضمانت اجرای لازم برای اجرای احکام در نظر گرفته شود.
 - از تغییرات وسیع در لایحه برنامه هفتم که متناسب با امکانات دولت نیست در مجلس شورای اسلامی اجتناب شود.

مقدمه

قوانین برنامه‌های توسعه پنج‌ساله که هم‌اکنون ششمین برنامه آن بعد از انقلاب اسلامی در جریان است تکالیفی را در قالب احکام برنامه برای دولت و دستگاه‌ها تعیین می‌کند. این احکام علی‌القاعده باید حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب باشد تا معنای توسعه محقق شود. بسیاری از احکام در جهت رفع کاستی‌ها و نقاط ضعف دستگاه‌ها و برنامه‌ها تصویب می‌شوند، گاهی با ارتقای شاخص‌های کمی و گاهی با ارتقای شاخص‌های کیفی، لذا رصد اینها روند اجرای برنامه را مشخص می‌کند. ارزشیابی نسبت به برنامه‌های توسعه با این رصد و نظارت نمود پیدا می‌کند. بدون نظارت و ارزیابی و دستیابی به چالش‌ها و موانع اجرای آن، اهداف اصلی تصویب قوانین به انحراف کشیده می‌شود و موجب هدررفت سرمایه‌های

مالی، انسانی، اجتماعی و بی‌ارزش شدن قوانین برنامه و بی‌تفاوتی دستگاه‌ها در نگرش به وظایف تعیین شده می‌شود.

مبنای قانونی این امر به جزء «۶» و «۸» ماده (۵) قانون برنامه و بودجه (مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰) برمی‌گردد که مقرر داشته است نظارت مستمر بر اجرای برنامه‌ها و پیشرفت سالیانه آنها و ارزشیابی دارایی و عملکرد دستگاه‌های اجرایی از وظایف سازمان برنامه و بودجه است. همچنین براساس ماده (۳۵) همین قانون دستگاه‌های اجرایی نیز موظفند که پیشرفت فعالیت‌های جاری و عمرانی خود را به‌طور منظم به‌ترتیبی که سازمان معین می‌کند تسلیم سازمان نمایند و کلیه تسهیلات و همکاری لازم را برای نظارت و ارزشیابی سازمان بر نتایج اجرای فعالیت‌ها فراهم سازند.

البته در برخی از احکام به اشکال دیگری به این موضوع پرداخته شده است از جمله ماده (۱۲۱) قانون برنامه ششم توسعه سازمان برنامه را مکلف کرده است که امکان دسترسی به شاخص‌های کلیدی توسعه عملکرد برنامه و بودجه سالیانه را با تعریف شاخص‌های متناسب و محاسبه منظم آنها حداکثر تا سال دوم اجرای برنامه برای کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی فراهم نماید.

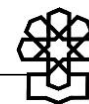
جدای از این روال کلی، در برخی از احکام قوانین برنامه‌های توسعه، نحوه نظارت و گزارش‌دهی به کمیسیون‌های مربوطه ذکر شده است نظیر بند «ت» ماده (۴) قانون برنامه ششم که دولت را موظف کرده است که در سه ماهه اول هر سال گزارش عملکرد این بند را به کمیسیون آموزش و تحقیقات و فناوری ارائه نماید.

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها در نظارت صحیح و منطقی بر اجرای احکام «سنجش عملکرد مبتنی بر شاخص» است. شاخص‌هایی که بتوان به‌وسیله آنها به این نتیجه‌گیری رسید که آیا حکم اجرا شده یا نشده است؟ یا چه میزان اجرا شده و چه میزان از هدف قانونگذار محقق نشده و لازم است در برنامه‌های بعدی اجرا و یا اصلاح شود.

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در هزاره سوم به‌عنوان آموزش‌های فراراهبردی برای توسعه پایدار محسوب می‌شود. این آموزش‌ها می‌تواند موجب رشد توانایی و ارتقای شایستگی برای اشتغال مفید شود و فرد را با پیچیدگی‌های روزافزون محیط کار و تغییرات فناوری سازگار نماید. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هم چنین به‌عنوان روشی برای کاهش فقر، جنبه‌ای از یادگیری مادام‌العمر، ابزار آمادگی در حوزه‌های حرفه‌ای و مشارکت مؤثر در دنیای کار و بخش اساسی و لاینفک آموزش عمومی شناخته می‌شوند.

سیاست‌های کلان کشور با توجه به اهمیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای این موضوع را مورد توجه قرار داده و تعدد موارد تأکید بر آموزش فنی و حرفه‌ای در اسناد سیاستی مختلف، اهمیت این موضوع را برای کشور نشان می‌دهد. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- بند «۱» و «۲» سیاست‌های کلی اشتغال، بند «۸» سیاست‌های کلی جمعیت، بند «۳» و «۵» سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از جمله این موارد هستند.

- در بند «ت» ماده (۲) قانون برنامه ششم توسعه موضوع اشتغال، توانمندسازی محرومان و فقرا با اولویت زنان سرپرست خانوار و اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در زمره مسائل محوری برنامه ذکر شده‌اند. در سند تحول بنیادین در هدف عملیاتی یک فصل ششم موضوع داشتن حداقل یک مهارت مفید، راهکار ۵-۵ موضوع معرفی حرفه‌ها، راهکار ۵-۶ تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به ویژه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه و راهکار ۳-۲۱ طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی دانش‌آموزان به سوی رشته‌ها، حرف و مهارت‌های مورد نیاز حال و آینده کشور مرتبط با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌باشد.
 - در بند «ز» ماده (۴) قانون برنامه ششم توسعه موضوع اعمال سیاست‌های اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی و ارتقای دانش حرفه‌ای مبتنی بر سند ملی کار شایسته مطرح شده است. در بند «۲» این سند توسعه منابع انسانی، کارآفرینی و بهبود مهارتی (پایه اثربخشی آموزش‌های معطوف به بازار کار در مقاطع تحصیلی مختلف که در راستای بند «۵» و «۶» سند تحول بنیادین است پیش‌بینی شده است.
 - در بند «۳» نیز اتخاذ سازوکارهای لازم برای بهبود آموزش‌های مرتبط به مهارت‌های پایه کارآفرینی در سنین مختلف مورد توجه قرار گرفته است.
 - در بند «ت» ماده (۴) قانون برنامه ششم توسعه نیز رشد اقتصادی از محل بهره‌وری منوط به افزایش مهارت و تخصص نیروی کار به ویژه فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها تا مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها با ارائه آموزش‌های مهارتی شده است.
 - در بند «۲» سیاست‌های کلی اشتغال آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به عنوان یکی از سه زیرنظام آموزشی کشور به صراحت ذکر شده است. متولیان اصلی این آموزش‌ها شامل آموزش و پرورش، آموزش عالی و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای) و سایر ارائه‌کنندگان وزارت جهاد کشاورزی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت صنایع و معادن، وزارت بهداشت و ... می‌باشند.
- از منظر آماری آموزش و پرورش با بیش از ۹۵۰ هزار دانش‌آموز، دانشگاه فنی و حرفه‌ای با بیش از ۱۵۰ هزار دانشجوی مهارتی و سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای با ارائه بیش از ۳ میلیون نفر ساعت آموزش در بخش دولتی و آزاد بخشی از فعالیتهای این حوزه است.
- از سوی دیگر بیش از ۱۸ میلیون نیروی کار کشور در سطوح مختلف صلاحیت حرفه‌ای (سطح ۱. سطح کارگر ساده، سطح ۲. سطح کارگر ماهر، سطح ۳. سطح کمک‌کاران حرفه‌ای از قبیل کمک‌تکنسین، سطح ۴. سطح کاردان حرفه‌ای از قبیل تکنسین، سطح ۵. سطح کاردان ارشد حرفه‌ای از قبیل کمک‌مهندس، سطح ۶. سطح کارشناس حرفه‌ای از قبیل مهندس حرفه‌ای، سطح ۷. سطح کارشناس ارشد حرفه‌ای از قبیل مهندس ارشد حرفه‌ای، سطح ۸. سطح دکترای حرفه‌ای) نیازمند آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هستند.

در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز برای دستگاه‌های ذی‌ربط تکالیفی وضع شده است. بررسی احکام مرتبط با حوزه فنی و حرفه‌ای در قانون برنامه ششم توسعه نشان می‌دهد که برخی از این تکالیف دارای شاخص‌های کمی (درصد) مانند سهم دانش‌آموزان شاخه متوسطه فنی و حرفه‌ای به کل دانش‌آموزان دوره متوسطه و یا سهم دانشجویان دوره کاردانی فنی و حرفه‌ای نسبت به کل دانشجویان به تفکیک سال‌های برنامه است، برخی تأکید بر اجرای اسناد بالادستی خاص مانند سند تحول بنیادین دارند، برخی تأیید استمرار اجرای قوانین گذشته (مانند انتقال آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای به وزارت علوم تحقیقات و فناوری) هستند و برخی دیگر بدون شاخص معین بر افزایش یا ارتقای برخی مؤلفه‌ها تأکید دارند. سایر احکام نیز تکیه بر تغییر روش جذب، اختصاص ردیف‌های خاص استخدامی، ارائه مجوز برای ایجاد مراکز جدید یا بین‌المللی، گسترش منابع دیجیتال آموزشی و ... دارند.

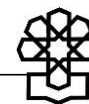
نظارت بر اجرای تکالیف دولت و یا دستگاه‌ها از جنبه‌های متعددی واجد اهمیت است. از یک سو از جهت اهتمام مجریان به اجرای امر قانونگذار، از سوی دیگر جهت برنامه‌ریزی برای برنامه توسعه بعدی با توجه به میزان پیشرفت در این برنامه و از منظری دیگر برای پی بردن به موانع اجرای قوانین و مقررات، لازم است این مهم انجام شود.

این گزارش در سه فصل تهیه شده است. در فصل اول نکات مهم برنامه‌های توسعه، شاخص‌های کلیدی و نحوه نظارت ارائه می‌شود. فصل دوم به ارائه کلیاتی در باره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در برنامه‌های توسعه اختصاص دارد. فصل سوم به ارزیابی عملکرد دستگاه‌های مجری در خصوص میزان تحقق احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اختصاص دارد. در بخش پایانی نیز نتیجه‌گیری و پیشنهاد‌های لازم جهت تدوین لایحه برنامه هفتم توسعه مطرح می‌شود.

فصل اول – درباره برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

برنامه‌های توسعه برنامه‌های مستمر، نظام‌مند و هماهنگ برای سرمایه‌گذاری منابع کشور (اعم از نیروی انسانی، منابع مالی، سرمایه‌های ملی مانند نفت، معدن و ...) است تا سریع‌تر جامعه را به اهداف توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و ... برساند و معمولاً بلندمدت و یا میان‌مدت هستند. این برنامه‌ریزی‌ها و احکام مربوط با هر بخش درنهایت در یک مجموعه منسجم و مرتبط باید مدیریت و هماهنگ شوند تا اجزا و مؤلفه‌ها در قالب یک سیستم ارائه شود. همه این بخش‌ها بر سر منابع ملی با یکدیگر رقابت می‌کنند.

برنامه‌ریزی برای توسعه هر کشور با توجه به نیازها و شرایط و مقتضیات آن کشور صورت می‌گیرد و ظرفیت‌ها و نیازهای هر کشوری نوع خاصی از برنامه‌ریزی را طلب می‌کند، در ایران نیز استراتژی‌ها و برنامه‌ریزی‌هایی برای توسعه تهیه شده است.

برنامه‌های توسعه به‌طور کل در خود سه بخش اهداف^۱، سیاست‌ها و طرح‌ها و پروژه‌ها را دارند و در بازه‌های زمانی مختلف اجرا می‌شوند. طرح‌ها و پروژه‌ها دربرگیرنده سه مرحله طراحی، اجرا و ارزیابی عملکرد هستند که البته اهمیت نظارت و ارزیابی بیش از دو مرحله دیگر است، زیرا در صورت انحراف برنامه از اهداف پیش‌بینی شده یا نامناسب بودن نحوه اجرا و یا ناسازگاری قوانین برنامه با اسناد بالادستی و یا برنامه‌های کوتاه‌مدت مانند بودجه، علاوه بر اتلاف و هدررفت منابع صرف شده جهت برنامه‌ریزی، آثار انحراف برنامه و اجرای نادرست آن بر اقتصاد و بر همه ساحت‌های حکمرانی بسیار سنگین و غیرقابل گذشت خواهد بود. نظارت و ارزیابی در سه مرحله «پیش از اجرا، حین اجرا و پس از اجرا قابل انجام است»^۲.

برای ارزیابی دقیق برنامه‌های توسعه لازم است احکام بر مبنای شاخص‌های قابل سنجش تدوین شوند. یکی از مدل‌های تعیین شاخص، نگرش فرایندی و مدل زنجیره‌ای است که پنج مرحله را در تدوین شاخص‌ها در نظر می‌گیرد که عبارتند از: درونداد^۳ یا آنچه که قرار است تحت تأثیر فعالیت‌های طراحی شده تغییر کند.^۴ فرایند^۵ یا مجموعه فعالیت‌های به‌هم پیوسته که برای ایجاد یک تغییر تعریف شده و طراحی می‌شود.^۶ برون‌داد^۷ که به شکل تغییر یافته درونداد، گفته می‌شود.^۸ اثر^۹ یا تغییرات تدریجی نسبتاً پایدار که در آگاهی، عقیده و رفتار گیرنده خدمت بروز می‌نماید.^{۱۰} پیامد^{۱۱} که به حل یک مشکل در جامعه ناشی از ظهور آثار پایدار از گیرندگان خدمت اطلاق می‌شود.^{۱۲} البته مدل‌های دیگری نیز در تدوین شاخص‌ها وجود دارد که متناسب با شرایط و امکانات هر کشوری قابل استفاده هستند.

نکته مهم در این بخش ضرورت انجام پژوهش‌های لازم برای بهره‌برداری متناسب از هر کدام از این شاخص‌ها در تدوین احکام در هر دوره و به تناسب نیازهای کشور است. فقدان شاخص در تدوین و ارزیابی احکام موجب ضعف در بررسی عملکرد برنامه‌های توسعه می‌شود به نحوی که نتوان به صراحت بر اجرا یا عدم اجرای حکم نظر داد.

۱. هدفگذاری به روش اسمارت در این زمینه می‌تواند به موفقیت در عمل کمک نماید. وی معتقد است هدف باید مشخص (specific)، قابل اندازه‌گیری (measurable)، قابل دسترسی (attainable) مرتبط و واقع‌گرایانه (realistic-relevant) و مبتنی بر زمان (time based) باشد.

۲. خسروشاهی، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال ششم، ش ۲۱، بهار ۱۳۹۷، صص ۱-۲۳.

3. Input

۴. در نظام آموزشی به شاخص‌هایی مانند منابع مالی، نیروی انسانی، فضا و تجهیزات، مدیریت و برنامه‌ریزی، توزیع و توسعه رشته‌ها، مشارکت ذی‌نفعان، دسترسی، قوانین و مقررات و ... اطلاق می‌شود.

5. Process

۶. در نظام آموزشی به شاخص‌هایی مانند: کیفیت برنامه درسی، روش‌های یاددهی یادگیری، کیفیت مؤسسات آموزشی و تضمین کیفیت، استقرار نظام صلاحیت حرفه‌ای و یادگیری مادام‌العمر، آموزش مبتنی بر شایستگی، کارآموزی و کارورزی، مشاوره، راهنمایی و هدایت شغلی و حرفه‌ای، کاهش ترک تحصیل‌کنندگان، کاهش مردودی، سنجش مبتنی بر شایستگی و ... گفته می‌شود.

7. Output

۸. شاخص‌هایی مانند تعداد مهارت‌آموختگان سطوح مختلف مهارتی، کیفیت مهارت‌آموختگان، تنوع مهارت‌آموزی، ارتقای سطح مهارتی، تحقق اهداف آموزش و تضمین کیفیت و ... را در نظام فنی و حرفه‌ای شامل می‌شود.

9. Effect

۱۰. مؤلفه‌هایی مانند میزان کاهش فقر، کاهش فاصله طبقاتی، افزایش جمعیت، افزایش آرامش و امنیت اجتماعی و ... برخی از شاخص‌های آن هستند.

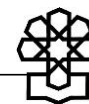
11. Outcome

۱۲. شاخص‌هایی مانند: کاهش بیکاری، افزایش میزان اشتغال مرتبط، افزایش میزان اشتغال پایدار، افزایش درآمد ناشی از آموزش، در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای شناخته می‌شوند.

نسبت به برنامه‌های توسعه ایران به نحو مطلوب، دقیق و جزئی ارزیابی و آسیب‌شناسی صورت نگرفته است، اکثر آسیب‌شناسی‌ها یا ارزیابی‌ها نسبت به کلیات قوانین برنامه انجام شده است، لذا شاهد هستیم که یک حکم بدون آنکه اثری از اجرای آن در یک برنامه دیده شود در برنامه‌های بعدی تکرار شده است.^۱ برای مثال در برنامه اول توسعه در تبصره «۲۴» موضوع ایجاد نهاد متمرکز در سیاستگذاری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای تصویب شده است سپس همین موضوع در قانون برنامه سوم در ماده (۱۵۱)، در برنامه چهارم در ماده (۵۵) و در برنامه پنجم در ماده (۲۱) تکرار شده است که نشان از عدم اجرای موضوع دارد بدون آنکه علل عدم اجرا در برنامه بعدی رفع و نظارت لازم بر اجرا صورت پذیرد.

البته تاکنون گزارش‌هایی از جمله گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران توسط سازمان برنامه و بودجه در سال ۱۳۹۸ تهیه شده است و از منظر کارشناسان این سازمان، آسیب‌های برنامه‌های توسعه به صورت کلی از حیث اهداف، نظام برنامه‌ریزی، روند تصویب، نحوه اجرا و نحوه نظارت بر حسن اجرا تبیین شده است، اما احکام به صورت موردی ارزیابی نشده است. آسیب‌های نحوه نظارت و ارزشیابی را در مواردی مانند فقدان چارچوب و ضوابط قانونی روشن برای نظارت بر اجرا و عملکرد، بی‌اهمیتی نظارت و ارزشیابی برنامه‌ها هم از سوی دولت و هم مجلس، دولتی بودن تنها مرکز آمارگیری کشور قابل اذعان هستند. علی‌رغم اهمیت وافر نظارت بر برنامه‌های توسعه، بسیاری از وظایف نظارتی نهادهای مختلف فاقد تعریف و تعیین محدوده یا ابزار نظارت است و یا با یکدیگر تداخل دارند، مثلاً علی‌رغم وظایف نظارتی دیوان محاسبات کشور، وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام و... سازوکار نظارتی دائمی برای نظارت معنادار و اعمال اصلاحات وجود ندارد و ارزیابی سیستماتیک دولت توسط سازمان برنامه و بودجه از حیث روشی دچار مشکل است، زیرا وظیفه تدوین برنامه، تخصیص بودجه و نظارت، همگی برعهده یک نهاد است و بالطبع نتیجه ارزیابی عملکرد چندان ارزشمند نیست.^۲

۱. بتول صیفوری، رامین تقوی، آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه ایران قبل و بعد از انقلاب و ارائه راهبردهای محوری، ماهنامه آفاق علوم انسانی ش ۲۲، بهمن ۱۳۹۷
رضا مکنون، جلیل سلیمی، محسن بهرامی، فراتحلیلی بر آسیب‌شناسی‌های برنامه‌های توسعه در ایران، مجله راهبرد اقتصادی، سال سوم، پاییز ۱۳۹۲، ش ۱۰
۲. افشین برمکی، گزارش آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب، معاونت برنامه‌ریزی اقتصاد کلان و ارزیابی برنامه، شهریور ۱۳۹۲، تلخیص از صفحات ۲ الی ۱۵.

فصل دوم - درباره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در قوانین برنامه‌های توسعه

در این فصل ابتدا به اهداف برنامه‌های توسعه نسبت به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، سپس به شاخص‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و در نهایت وظایف سازمان برنامه و بودجه در نظارت بر اجرا اشاره می‌شود.

الف) اهداف برنامه‌های توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

بررسی ۶ قانون برنامه توسعه بعد از انقلاب در کشور در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نشان می‌دهد: در قانون برنامه اول توسعه هدف اصلی، ایجاد ساختار تشکیلاتی واحد در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای همراه با تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت توسعه آموزش‌های مهارتی، در برنامه دوم تمرکز بر گسترش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای خصوصاً آموزش‌های غیررسمی، در برنامه سوم، علاوه بر اهداف برنامه اول، توسعه کمی و کیفی آموزش‌های مهارتی، در برنامه چهارم نیز اضافه بر اهداف برنامه سوم، ارتقای کیفیت نیروی انسانی و نیازهای بازار کار مورد توجه بوده است.

در قانون برنامه پنجم توسعه به صورت گسترده‌تری اهداف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در احکام بروز و ظهور یافتند، موضوعاتی مانند ضرورت اجرای قوانین موجود در این حوزه، تربیت نیروی انسانی ماهر مورد نیاز بازار کار، توسعه کمی و کیفی و ضرورت تدوین و اجرای چارچوب صلاحیت حرفه‌ای علاوه بر اهداف چهار برنامه گذشته مورد توجه قرار گرفت.^۱

در برنامه ششم توسعه به وضوح هدف قانونگذار افزایش مهارت و تخصص نیروی کار و توسعه کمی و کیفی این آموزش‌ها بوده است.

بررسی مؤلفه‌های مهم این ۶ قانون نشان می‌دهد که اولاً مهم‌ترین موضوعی که در چهار برنامه به صورت مشترک ذکر شده است «اهمیت سیاست‌گذاری و هماهنگی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای» است، ثانیاً در برنامه پنجم ابعاد گسترده‌ای از حیثه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. ثالثاً به نظر می‌رسد برنامه ششم نقش کمرنگ‌تری را برای این آموزش‌ها در نظر گرفته است.

توجه مشترک برنامه‌های توسعه به موضوع ضرورت سیاست‌گذاری واحد و هماهنگی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با توجه به بین بخشی بودن این آموزش‌ها در نهایت در سال ۱۳۹۶ با تصویب «قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و مهارتی» به نتیجه رسید. هم‌اکنون شورای عالی مذکور در این قانون می‌تواند نقش مهمی در حوزه‌های نظارتی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای داشته باشد و در این راستا کمک‌های مؤثری را به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.

۱. این اهداف در ماده (۲۱) قانون برنامه پنجم توسعه و بند «الف» جز «۶» ماده (۱۹) آمده است.

ب) شاخص‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

یکی از موضوعات مهم در تدوین برنامه‌های توسعه توجه به شاخص‌هایی است که توسط اکثر ارائه‌کنندگان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. شاخص‌های نظام آموزش فنی و حرفه‌ای مجموعه‌ای از نماگرهاست که بیانگر تعداد، نسبت و یا میزان و متغیرهای تأثیرگذار در این نظام است که می‌تواند اثربخشی نظام اجرایی را از لحاظ کمی و کیفی اندازه‌گیری کند^۱ و شامل شاخص‌هایی است که برخی از نهادهای بین‌المللی مانند یونیوک^۲ (بخش فنی و حرفه‌ای یونسکو)، ای‌تی‌اف^۳ (بنیاد حرفه‌آموزی اروپا)، سدافوپ^۴ (مرکز توسعه مهارت‌های اروپا) و ... ارائه می‌کنند و یا شاخص‌هایی که هر کشور متناسب نیازهای خود از آن استفاده می‌کند. شاخص‌ها، روند سنجش را در اجرا و نظارت و پیشبرد اهداف تعیین می‌کنند و زمینه‌ساز تصمیم‌سازی‌های بهتری برای برنامه‌های بعدی هستند.

برخی از شاخص‌های مشترک قابل اذعان در این حوزه به قرار ذیل است:

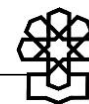
سهم هزینه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای از بودجه عمومی کشور و از تولید ناخالص داخلی
میزان آموزش‌های ارائه شده فنی و حرفه‌ای رسمی و غیررسمی به تفکیک جنسیت و گروه آموزشی
تعداد کارآموزان به تفکیک، میزان آموزش‌های ارائه شده به اقشار خاص (اعم از پادگان، زندان، کانون اصلاح و تربیت و ...)
نسبت دانشجویان کاردانی به کل دانشجویان، نسبت دانشجویان کاردانی به مدرس
نسبت هنرجو به مربی در همه دوره‌ها
تعداد مراکز تخصصی غیردولتی جهت ارزیابی حرفه‌ای و اعتبارسنجی، نسبت هنرآمختگان جذب شده در بازار کار به کل هنرآمختگان
میزان کسب‌وکار ایجاد شده توسط دانش‌آمختگان مهارتی و میزان تناسب رشته تحصیلی دانشجویان کاردانی مهارتی با شغل احراز شده
سهم پذیرفته‌شدگان فارغ‌التحصیل هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش در آموزش عالی مهارتی
سهم ساعات کارآموزی از ساعات آموزشی
تعداد رشته‌های ایجاد شده براساس نیازسنجی بازار کار
تعداد هنرستان‌های رتبه‌بندی شده
تعداد استانداردهای آموزش حرفه‌ای تدوین شده
میزان مشارکت بنگاه‌های اقتصادی در اجرای برنامه کارآموزی، سرانه فضاهای کارگاهی در هنرستان‌ها و مراکز دانشگاهی فنی و حرفه‌ای
میزان استفاده از یادگیری الکترونیکی در فرایند یاددهی و یادگیری

۱. شاخص‌ها و نماگرهای نظام آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی و معرفی شاخص‌های بین‌المللی، امور آموزش و پرورش عمومی و فنی و حرفه‌ای، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور علمی فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۷، ص ۱۲.

2. UNIVOC

3. ETF(European Fondation Training)

4. CEDEFOP(European Center for the Development of Vocational Training)

سهم هنرجویان دوره تحصیلی متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش از کل دانش‌آموزان متوسطه دوم برحسب جنسیت، در سطح ملی، استان و شهرستان
نرخ رشد سالیانه این دانش‌آموزان
درصد پذیرش این هنرجویان به تفکیک و توزیع هنرجویان فنی و حرفه‌ای و کاردانش به تفکیک رشته‌ها
درصد ترک تحصیل‌کنندگان و درصد قبولی این هنرجویان
نسبت هنرجو به هنرآموز
درصد زمان آموزش عملی به کل آموزش
سهم اعتبارات آموزش متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش از تولید ناخالص داخلی
✓ سرانه دانش‌آموزی، دانشجویی و هنرآموز آموزش غیررسمی
میزان بیکاری دانش‌آموختگان فنی و حرفه‌ای از کل بیکاران
سرانه زیربنای کارگاهی و

ای تی اف و سازمان جهانی کار^۱ شاخص‌هایی کلی مانند شاخص مالی (هزینه‌ها به تفکیک دانش‌آموزان و دانشجویان، تعداد بنگاه‌های اقتصادی که کارآموزی ارائه می‌کنند، سهم هزینه‌های بنگاه‌های اقتصادی)، شاخص دسترسی و مشارکت (تعداد و درصد ثبت‌نام‌ها براساس نقشه راه آموزش فنی و حرفه‌ای، میزان نارضایتی از آموزش فنی و حرفه‌ای) شاخص کیفیت و نوآوری (تعداد دانش‌آموزانی که یک دوره کامل را گذرانده‌اند، میزان استفاده از مهارت‌ها در محیط کار، میزان رضایت کارفرمایان از فارغ‌التحصیلان آموزش فنی و حرفه‌ای) شاخص تناسب و مرتبط بودن (نرخ اشتغال رسمی، نرخ فقرکارگری، تعداد مشاغل بدون تصدی) را مد نظر قرار داده‌اند.

ج) وظایف سازمان برنامه و بودجه در نظارت بر اجرا

تعیین و ارائه شاخص‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش مهمی در سنجش، نظارت و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های ذی‌ربط در ارتباط با احکام برنامه‌های توسعه و بودجه دارد. همان‌گونه که در مقدمه ذکر شد به استناد قانون برنامه و بودجه، سازمان وظیفه نظارت مستمر بر اجرا و ارزشیابی و عملکرد دستگاه‌ها را دارد و دستگاه‌ها نیز طبق شاخص‌های سازمان باید گزارش عملکرد خود را به کمیسیون‌های تخصصی مجلس ارائه دهند لذا صرف ارائه گزارش عملکرد و یا کلی‌گویی در قالب عباراتی مانند اهداف احکام صورت پذیرفته یا نپذیرفته تحقق احکام قانونی محسوب نمی‌شود.

فصل سوم - احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارتی و ارزیابی میزان تحقق احکام

در قانون برنامه ششم توسعه بند «ت» و «ز» ماده (۴)، بند «الف» ماده (۶۳)، بند «الف» و «ذ» ماده (۶۴)، بند «ب» و «پ» ماده (۶۵)، جدول ۱۲ ماده (۶۶)، ماده (۶۹) و جز «۵» ماده (۱۱۳) مرتبط با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است.

سازمان برنامه و بودجه در راستای انجام وظایف قانونی نظارتی خود گزارشی^۱ را در سال ۱۳۹۸ از عملکرد دستگاه‌ها در سه سال اول اجرای قانون برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸) ارائه کرده است که مبنای آن اطلاعات و آماری است که از سوی دستگاه‌های و نهادهای ذی‌ربط در هر حکم ارائه شده است. بخش سیزدهم از فصل چهارم و سوم این گزارش مربوط به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی است. مرکز پژوهش‌های مجلس نیز با استعلام رسمی از دستگاه‌های اصلی ارائه‌کننده آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اطلاعات مشابهی را دریافت کرده است که جدول این فصل با توجه به این آمار و اطلاعات تکمیل شده است. در این جداول مفاد احکام و عملکرد دستگاه‌های مجری براساس گزارش‌های ارائه شده از سوی دستگاه ذی‌ربط به سازمان برنامه و بودجه کشور و گزارش‌های دریافتی توسط این مرکز در راستای تحقق هر حکم ارائه شده است.

البته سنجش عملکرد هر دستگاه با تعیین شاخص‌های مرتبط و استاندارد و برقراری ارتباط میان وضع موجود و وضع مطلوب براساس واقعیت‌های موجود باید صورت پذیرد. این شاخص‌ها باید در زمان تصویب احکام تدوین و در اختیار دستگاه‌های مجری باشد تا برنامه‌ریزی‌ها براساس آنها انجام شود و سپس ارزیابی‌ها نیز بر مبنای همان شاخص‌ها انجام شود.

۱. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸، جلد سوم، حوزه فرابخشی (۲)، بخش سیزدهم، فصل ۴۲ آموزش فنی و حرفه‌ای و مهارتی (صفحات ۴۷ الی ۷۹).

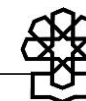

جدول ۱. بررسی عملکرد مجریان ذی ربط نسبت به بند «ت» ماده (۴) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد وزارت آموزش و پرورش	عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	عملکرد دانشگاه فنی و حرفه‌ای	عملکرد دانشگاه جامع علمی کاربردی
ماده (۴) - دولت موظف است: بند «ت» - افزایش مهارت و تخصص نیروی کار به‌ویژه فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها تا مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با ارائه آموزش‌های مهارتی، تخصصی و فنی و حرفه‌ای با استفاده از ظرفیت‌های خدمت زیر پرچم و کارورزی دانشجویان	- اضافه شدن ۹ واحد درسی در حیطه شایستگی‌های غیرفنی از جمله کارگاه کارآفرینی و نوآوری، اخلاق حرفه‌ای و ... به برنامه درسی هنرجویان فنی و حرفه‌ای و کاردانش (مهارت‌های غیرفنی). - تغییر رویکرد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به شایستگی محوری و تعریف پودمان‌های مستقل شایستگی برای هر رشته - ایجاد اولین مرکز رشد کارآفرینی آموزش و پرورش در یک استان برای دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه - تبدیل حدود ۱۰۰ هنرستان به هنرستان دارای آموزش همراه با تولید به‌منظور ایجاد هنرستان کارآفرین - برگزاری مسابقات، جشنواره‌ها و المپیادهای مهارتی، اجرای مسابقات علمی - کاربردی، جشنواره مهارت‌های هنری. - رایزنی با صندوق کارآفرینی امید جهت پرداخت تسهیلات به فارغ‌التحصیلان فنی و حرفه‌ای و کاردانش به‌منظور راه‌اندازی کسب‌وکار - اجرای طرح افاق کارآفرینی در مدارس دوره دوم متوسطه برخی استان‌ها در راستای ترویج فرهنگ کار و کارآفرینی - اجرای استارت‌آپ‌های هنرجویی در راستای شناسایی خلاقیت‌ها و ایده‌های خلاقانه کسب‌وکارهای دانش‌آموزی و برنامه‌ریزی به‌منظور ثبت ایده‌ها و شناسایی سرمایه‌گذاران برای تجاری‌سازی آنها در استان‌های داوطلب	- ارائه ۴۸۰۰۰۰ نفر - ساعت آموزش به دانش‌آموزان کاردانش در قالب تفاهمنامه با وزارت آموزش و پرورش. (در سال ۱۳۹۷) - افزایش مهارت دانشجویان در سال ۱۳۹۷ در قالب تفاهمنامه با وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به میزان ۴۱,۳۸۴ نفر - دوره و ۴,۶۹۳,۰۰۸ نفر - ساعت آموزش در قالب ۲۷۴۳ دوره برای دانشجویان - افزایش مهارت کارکنان وظیفه در سال ۱۳۹۷ در قالب تفاهمنامه با ستاد کل نیروهای مسلح به میزان ۱۲۷,۰۱۶ نفر - دوره و ۱۲,۳۸۳,۳۰۵ نفر - ساعت آموزش در قالب ۶۴۰۸ دوره - ایجاد سامانه کارورزی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با همکاری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. - همکاری در جذب دانشجویان در بنگاه‌های اقتصادی برای کارورزی در سال ۱۳۹۷ برای ۱۱۳۸۰ فارغ‌التحصیل دانشگاهی.	- اجرای دوره‌های آموزش‌های مهارتی در ۲ سال اول برنامه برای دانشجویان و دانش‌آموختگان سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور - افزایش مهارت و تخصص دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها برای تدریس در دانشگاه فنی و حرفه‌ای. - تدوین آیین‌نامه ارتقای اعضای هیئت علمی فنی در دانشگاه متناسب با اهداف دانشگاه. - برگزاری ۱۸ دوره توانمندسازی تخصصی برای ۶۹۹ کادر آموزشی دانشگاه فنی و حرفه‌ای، در رشته‌های تخصصی برق، الکترونیک، کامپیوتر و ۳۵ دوره بالندگی عمومی برای ۳۳۸۵ نفر کادر آموزشی در رشته‌های مختلف. - برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت برای کشورهای عراق و لبنان. - تدوین و بازنگری محتوای دروس براساس نیاز مشاغل - بررسی تصویب ۱۲ برنامه درسی کاردانی پیوسته برای چهار رشته جدید (معماری داخلی، حمل‌ونقل، فتوگرافیک، گرافیک، مکاترونیک) با توجه به دانش‌آموزان فارغ‌التحصیل شده نظام آموزش و پرورش در سال جاری - برگزاری سلسه نشست‌های تخصصی کارآفرینی ویژه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مراکز دانشگاه - برگزاری دوره‌های مالکیت معنوی و ثبت اختراع در مراکز تابعه دانشگاه فنی و حرفه‌ای	- عقد تفاهمنامه با وزارت آموزش و پرورش به‌منظور تدوین برنامه‌های درسی به‌صورت مقطع‌دار ترمی (ترمی و پودمانی) و بدون مقطع (تک‌پودمان و تک‌درس) و برنامه‌ریزی پذیرش دانشجو در رشته‌های دانش‌آموزان کار-دانش و فنی و حرفه‌ای - تهیه چارچوب و تأکید بر ارائه دروس کاربردی، کارآموزی و کارورزی توسط مراکز علمی کاربردی

مأخذ: گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه در سال ۱۳۹۸ (سازمان برنامه و بودجه) و گزارش دستگاه‌های مجری شامل دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دانشگاه جامعه علمی کاربردی، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای و نظارت آموزش و پرورش که به مرکز پژوهش‌ها ارائه شده است.

در بند «ت» ماده (۴) موضوع افزایش مهارت و تخصص نیروی کار به‌ویژه فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها تا مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با ارائه آموزش‌های مهارتی، تخصصی و فنی و حرفه‌ای با استفاده از ظرفیت‌های خدمت زیرپرچم و کارورزی دانشجویان به‌عنوان وظیفه نهادهای ذی‌ربط تعیین شده است. مخاطبان این حکم شامل فارغ‌التحصیلان شاخه فنی و حرفه‌ای، شاخه کاردانش و شاخه نظری، تکنسین‌های دانشگاه جامع علمی کاربردی و دانشگاه فنی و حرفه‌ای، کارشناسان و مهندسان حرفه‌ای دوره‌های ناپیوسته فنی و حرفه‌ای و علمی کاربردی، فارغ‌التحصیلان دوره کارشناسی دانشگاه شهید رجایی، سربازان تحت آموزش‌های غیررسمی، شاغلان دستگاه‌ها (که آموزش غیررسمی دریافت می‌کنند) هستند. اما منظور از افزایش مهارت و تخصص در حکم تبیین نشده است و شاخص خاصی نیز برای این افزایش مطرح نشده است؛ مثلاً آیا منظور افزایش ساعات آموزش است یا ارتقای یک سطح از سطوح صلاحیت حرفه‌ای؟ چه میزان آموزش سربازان منظور قانونگذار است؟ آیا کارورزی دانشجویان در سطوح کارگر ماهر مورد پذیرش است یا باید در سطح دوره تحصیلی خودشان کارورزی انجام شود؟ منظور از افزایش مهارت فارغ‌التحصیلان دبیرستان چیست؟ افزایش مهارت هنرجویان کاردانش و فنی و حرفه‌ای و یا دانشجویان دانشگاه فنی و حرفه‌ای و علمی کاربردی چگونه و با چه شاخصی باید سنجیده شود؟ بنابراین به‌نظر می‌رسد هرگونه گزارشی از سوی دستگاه‌های ذی‌ربط به‌عنوان عملکرد ارزش‌چندانی در نظارت ندارد. این نگاه دستگاه ناظر است که می‌تواند با اغماض هر عملکرد مختصری را اجرای حکم تلقی نماید و یا با بررسی موشکافانه و تعیین شاخص، دیدگاه مخالفی داشته باشد.

جدول ۲. بررسی عملکرد مجریان ذی ربط نسبت به بند «ز» ماده (۴) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد وزارت آموزش و پرورش	عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	عملکرد دانشگاه جامع علمی کاربردی
ماده (۴) بند «ز» اعمال سیاست‌های اشتغال‌زایی، مهارت‌افزایی و ارتقای دانش حرفه‌ای و حمایت از مشاغل کوچک خانگی و دانش‌بنیان مبتنی بر سند ملی کار شایسته (این سند در تاریخ ۱۳۹۸/۲/۲۹ در دولت تصویب شد. در این مصوبه بازبینی سند براساس نظام جامع تحلیل اطلاعات بازار کار پیش‌بینی شده است.) بند «۲»- توسعه منابع انسانی، کارآفرینی و بهبود مهارتی (پایش اثربخشی آموزش‌های معطوف به بازار کار در مقاطع تحصیلی مختلف که در راستای بند «۵» و «۶» سند تحول بنیادین و تهیه گزارش سالیانه پیش‌بینی شده است). بند «۳»- اتخاذ سازوکارهای لازم برای بهبود و آموزش‌های مرتبط به مهارت‌های پایه کارآفرینی در سنین مختلف ...	- تدوین برنامه جامع توسعه کارآفرینی برای تمام دوره‌های تحصیلی - نیازسنجی شغلی و آموزشی در برخی رشته‌ها، تدوین استانداردهای مرتبط و تعریف رشته متناسب با بوم و اقلیم در راستای راه‌اندازی کسب‌وکارهای خرد - توانمندسازی نیروی انسانی دوره دوم متوسطه کاردانش با مشارکت دستگاه‌های متولی مهارت از طریق دوره‌های دانش‌افزایی - اجرای آموزش همراه با تولید در حدود ۵ درصد از هنرستان‌ها - راه‌اندازی شبکه‌های مجازی به منظور فروش تولیدات و دست‌ساخته‌های هنرجویان در برخی استان‌ها	- انعقاد تفاهمنامه با مراکز جهاد دانشگاهی درخصوص توانمندسازی شرکت‌های دانش‌بنیان که تاکنون با توجه به آمار پورتال سازمان مذکور، در سال ۱۳۹۷ به میزان ۲۳,۵۴۵ نفر ساعت آموزش ثبت شده است.	- طراحی و پیاده‌سازی سامانه ملی ارزیابی برنامه‌های درسی علمی کاربردی و بازنگری برنامه‌های درسی برمبنای آنالیز شغل، با معیارهای فراوانی اجرا، طول عمر برنامه درسی، تغییرات فناوری، نیازهای کسب‌وکار و بازخورد اجرا از گروه‌های مختلف (دانشجویان، دانش‌آموختگان، مدرسان، مدیران گروه‌های آموزشی، کارفرمایان و صاحب‌نظران) - تخصصی کردن فعالیت مراکز آموزشی و تغییر نقش آنها از فعالیت‌های متنوع به سوی مأموریت‌گرایی - مأموریت‌گرا کردن توسعه رشته‌ها و برنامه‌ها و تعیین ضوابط و استانداردها در توسعه مراکز و حذف واحدهای غیراستاندارد از فعالیت آموزشی - توسعه برنامه‌های درسی کوتاه‌مدت با رویکرد پاسخگویی سریع و منعطف به نیازهای آموزشی بازار کار

مأخذ: همان.

صرف نظر از اینکه آیا گزارش فعالیت‌های انجام شده از سوی دستگاه‌ها در راستای تحقق حکم ارزیابی می‌شود یا خیر، با توجه به افزایش نرخ بیکاری در کشور و فقدان گزارش‌های آماری از نقش این حکم در افزایش اشتغال می‌توان گفت که اهداف بند «ز» ماده (۴) محقق نشده است.

جدول ۳. بررسی عملکرد مجریان ذی‌ربط نسبت به بند «الف» ماده (۶۳) قانون برنامه ششم توسعه

عملکرد وزارت آموزش و پرورش	مواد قانون برنامه ششم توسعه
- معرفی حرفه‌ها و چاپ جزواتی در این خصوص. - در زمینه راهکار ۵-۶ برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی تدوین شده است.	ماده (۶۳) بند «الف» - دولت مکلف است برای ایجاد تحول در نظام تعلیم و تربیت اقدامات زیر را انجام دهد: ۱. اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به نحوی که کلیه اقدامات وزارت آموزش و پرورش براساس این سند انجام شود و اقدامی مغایر با قانون و سند صورت نگیرد. (بندهایی از سند تحول که مرتبط با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است شامل موارد ذیل است: فصل ششم هدف عملیاتی یک - پرورش تربیت‌یافتگانی که: دارای حداقل یک مهارت مفید برای تأمین معاش حلال باشند به گونه‌ای که در صورت جدایی از نظام تعلیم و تربیت رسمی در هر مرحله، توانایی تأمین زندگی خود و اداره خانواده را داشته باشند. راهکار ۵-۵: اختصاص حداقل ۱۰ درصد و حداکثر ۲۰ درصد از برنامه‌های آموزشی به معرفی حرفه‌ها با توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها به‌ویژه مناطق روستایی و عشایری راهکار ۵-۶: تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی راهکار ۲۱-۳: طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی دانش‌آموزان به سوی رشته‌ها، حرف و مهارت‌های مورد نیاز حال و آینده کشور متناسب با استعدادها، علاقمندی و توانایی‌های آنان)

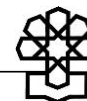
مأخذ: همان.

هدف عملیاتی یک از فصل ششم سند تحول بنیادین در حقیقت گسترده‌تر شدن ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش^۱ است به عبارت بهتر توسعه مهارت‌آموزی از دوره متوسطه دوم به کلیه دوره‌های تحصیلی است که انجام نشده است.

راهکار ۵-۵ تا حدودی با معرفی حرفه‌ها و چاپ جزواتی در این ارتباط انجام شده است. راهکار ۵-۶ در حد تدوین برنامه انجام شده و به مرحله اجرا نرسیده است.

در خصوص راهکار ۲۱-۳ می‌توان گفت که هدایت تحصیلی مبتنی بر استعدادها دانش‌آموزان و سوق دادن آنها به سمت حرفه‌ها و مهارت‌های مورد نیاز انجام نشده است. کاهش نسبت میان

۱. ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش: آموزش‌های نظری باید به‌نحوی برنامه‌ریزی و اجرا شود که دانش‌آموزان ضمن ممارست، کارهای عملی و تجربی متناسب با سن و جنس و رشته تحصیلی آنها با رعایت اولویت‌هایی منطقه‌ای و شرایط بومی حداقل یک مهارت مورد نیاز جامعه را کسب نمایند.

دانش‌آموزان متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش به کل دانش‌آموزان متوسطه نظری از یک سو و گرایش نامتعارف آنها به سمت شاخه نظری (تجربی) گواہ بر این امر است.

جدول ۴. بررسی عملکرد مجریان ذی‌ربط نسبت به بند «ب» ماده (۶۳) قانون برنامه ششم توسعه

عملکرد وزارت آموزش و پرورش	مواد قانون برنامه ششم توسعه
در سال ۱۳۹۹ تعداد دانشجو - دبیر دانشگاه ۲,۶۲۳ نفر بوده است که ردیف استخدامی دارند.	ماده (۶۳) - بند «ب» «ب»- سازمان اداری و استخدامی کشور و سازمان برنامه موظفند به منظور ارتقای کیفیت نظام تعلیم و تربیت با جذب معلم از طریق دانشگاه‌های فرهنگیان و شهید رجایی، در طول اجرای قانون برنامه، ردیف‌های استخدامی و تأمین اعتبار مورد نیاز آموزش و پرورش را با رعایت قوانین و ضوابط مربوطه و ظرفیت جذب دانشجو در دانشگاه‌های یاد شده برای جذب دانشجو معلم‌ها در اختیار وزارت آموزش و پرورش قرار دهند.

مأخذ: همان.

در دو سال اخیر جذب دانشجویان تربیت دبیر فنی در دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تا حدودی افزایش پیدا کرده است که همراه با اختصاص ردیف‌های استخدامی^۱ است هرچند که هنوز تا تأمین نیازهای آموزش و پرورش در این زمینه فاصله دارد.

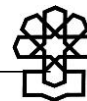
در حال حاضر آموزش و پرورش برای تأمین نیروی انسانی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش با کسری ۴۰ هزار و ۶۰۰ نیرو مواجه است (۲۵ هزار استاد کار و در حدود ۱۶ هزار هنرآموز - آموزگار هنرستان). همچنین جهت ارائه درس کار و فناوری در مقطع سه‌ساله دوم دبستان و سه‌ساله اول متوسطه نیاز به مربی دارد که تاکنون تربیت نشده‌اند.

۱. قانون متعهدین خدمت به وزارت آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۹/۳/۸ - براساس ماده (۱) این قانون کلیه دانشجویان مراکز تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها مکلفند در آغاز تحصیل خود به وزارت آموزش و پرورش تعهد خدمت بدهند. ماده (۳) این قانون مقرر می‌دارد که متعهدین باید دو برابر مدت تحصیل خود که کمتر از ۵ سال نخواهد بود در هر محلی که وزارت آموزش و پرورش معین نماید خدمت کنند. ماده (۶) این قانون نیز مقرر داشته است که دانشجویان متعهد خدمت از آغاز تحصیل به استخدام آزمایشی وزارت آموزش و پرورش درآمده و از حقوق و فوق‌العاده شغل مربوط برخوردار خواهند شد.

جدول ۵. بررسی عملکرد مجریان ذی‌ربط نسبت به ماده (۶۴) قانون برنامه ششم توسعه

عملکرد دانشگاه جامع علمی کاربردی	عملکرد دانشگاه فنی و حرفه‌ای	عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	مواد قانون برنامه ششم توسعه
- انعقاد تفاهمنامه‌های همکاری با دانشگاه‌های معتبر در نظام آموزش مهارتی خارج از کشور و فراهم آوردن مقدمات لازم برای ایجاد مراکز علمی کاربردی بین‌المللی با مشارکت برخی از دانشگاه‌های مهارتی کشورهای پیشرفته - جمع‌آوری اطلاعات بازار کار در حوزه‌های شغلی، فناوری و اشتغال و جمعیت مولد به کمک دستگاه‌های اجرایی و تدوین دوره‌های جدید به‌ویژه در حوزه‌های شغلی حال و آینده - تدوین آیین‌نامه ایجاد مراکز برون مرزی دانشگاه مصوب شورای مرکزی/ هیئت امنای دانشگاه مورخ ۱۳۹۷/۵/۶ - تدوین برنامه راهبردی بین‌المللی‌سازی دانشگاه جامع مصوب شورای بین‌الملل دانشگاه آذرماه ۱۳۹۶ - حضور در نمایشگاه معرفی فعالیت‌های آموزشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور در اقلیم کردستان - اخذ مجوز پذیرش دانشجویان غیرایرانی - غیربورسیه برای مراکز آموزش علمی کاربردی - پیگیری ایجاد مراکز آموزش علمی کاربردی در کشورهای همجوار هدف از جمله اقلیم کردستان عراق و کشورهای عراق و عمان توسط مراکز علمی کاربردی برخی واحدهای استانی.	- در این خصوص مذاکرات لازم و تبادل طرح‌های پیشنهادی برای ایجاد شعبه و دوره مشترک با کشور آلمان، کشور گرجستان، امضا تفاهمنامه با مراکز آموزشی و پژوهشی آلمانی درخصوص آموزش اساتید دانشگاه فنی و حرفه‌ای انجام شده است و همچنین انتقال فناوری‌های نوین سرمایشی، تهویه و پمپ‌های حرارتی در قالب پروژه‌های جهانی با محوریت پاک سازی محیط‌زیست اقدامات لازم صورت پذیرفت. - امضای تفاهمنامه همکاری با برخی دانشگاه‌های آلمان و دانشگاه فرانسه درخصوص تبادل اساتید و دانشجویان و برگزاری کارگاه‌های تخصصی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای - امضای تفاهمنامه با دانشگاه فنی شمال عراق و برخی دانشگاه‌های دیگر این منطقه، مؤسسه‌الافاق لبنان درخصوص پذیرش اساتید و دانشجویان عراقی در دوره‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت و همچنین مقاطع کاردانی و کارشناسی رشته‌های فنی و حرفه‌ای مورد تقاضای طرف عراقی - تبادل پیش‌نویس تفاهمنامه با مؤسسه i-Move و مؤسسه PROMECABILE سنگال درخصوص برگزاری دوره‌های تخصصی کسب‌وکار در حوزه مهارت‌های فنی و حرفه‌ای	- سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور در راستای تنظیم رابطه متقابل تحصیل و اشتغال، اقدام به اجرای دو دستورالعمل به نام «مراکز مدیریت مهارت آموزش و مشاوره شغلی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی» و «دستورالعمل کارآموزی دانشجویان در مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای استان‌ها» در قالب تفاهمنامه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نموده است.	ماده (۶۴) - به‌منظور تحقق اقتصاد دانش‌بنیان، افزایش سهم بهره‌وری، تنظیم رابطه متقابل تحصیل و اشتغال، گسترش همکاری و تعاملات فعال بین‌المللی و افزایش نقش مردم در مدیریت علمی و فناوری کشور: الف) به دولت اجازه داده می‌شود به‌منظور ارتقای علمی و رقابت بین دانشگاه‌های کشور و تعاملات بین‌المللی در طی اجرای قانون برنامه نسبت به ایجاد واحدها و شعب آموزش عالی با مشارکت دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی و دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی فنی و حرفه‌ای و دانشگاه جامع علمی کاربردی در داخل کشور در چارچوب سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی اقدام نماید. نحوه سرمایه‌گذاری مشترک
	گزارشی از سوی دستگاه مجری ارائه نشده است.		بند (ذ) - وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری مکلف است نسبت به ساماندهی مربیان حق التدریس آموزشکننده‌های فنی و حرفه‌ای زیر مجموعه وزارت آموزش و پرورش که به وزارت مذکور انتقال یافته‌اند تا سال دوم اجرای قانون برنامه اقدام نماید .

مأخذ: همان.

در خصوص بند «الف» ماده (۶۴) گزارش عملکرد مجریان حاکی از انجام اقدامات مرتبط در زمینه همکاری و تعاملات بین‌المللی است، اما به موضوع تنظیم رابطه تحصیل و اشتغال و یا افزایش سهم بهره‌وری و یا تحقق اقتصاد دانش‌بنیان پرداخته نشده است.

در خصوص بند «ذ» ماده (۶۴) می‌توان گفت که این برنامه به‌طور کامل با همکاری دانشگاه فنی و حرفه‌ای و وزارت آموزش و پرورش انجام شده است، برخی از این معلمان حق‌التدریس با توجه به مدرک تحصیلی و سابقه خدمت جذب دانشگاه فنی و حرفه‌ای و برخی از آن جذب وزارت آموزش و پرورش شده‌اند. هرچند دانشگاه در این زمینه گزارشی ارائه نکرده است.

جدول ۶. بررسی عملکرد مجریان ذی‌ربط نسبت به بند «ب» ماده (۶۵) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد وزارت آموزش و پرورش	عملکرد دانشگاه فنی و حرفه‌ای
ماده (۶۵) - بند «ب» دولت موظف است به‌منظور افزایش سهم آموزش‌های مهارتی در نظام آموزشی کشور با رویکرد تحقق اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان در طول اجرای قانون برنامه از طریق بازنگاری و اصلاح ساختار نظام اداری دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و افزایش سهم منابع و تجهیزات نسبت به افزایش سهم دانشگاه فنی و حرفه‌ای و دانشگاه جامع علمی کاربردی در نظام آموزشی کشور اقدام و تجهیزات هنرستان‌ها، آموزشگاه‌ها و دانشکده‌های فنی و حرفه‌ای را به‌روز نماید. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مکلف است در قالب دانشگاه فنی و حرفه‌ای در مقاطع کاردانی و کارشناسی پیوسته و ناپیوسته به پذیرش دانشجو اقدام نماید.	- احصای نیازهای تجهیزاتی و اولویت‌بندی آنها به‌منظور تجهیز کارگاه‌های هنرستان‌ها متناسب با سرفصل‌ها و استانداردهای جدید برنامه درسی براساس پیش‌بینی اعتبارات مورد نیاز	- این حکم در سه فاز اجرا شده است. در فاز اول خرید ملزومات و تجهیزات کارگاهی جهت تجهیز آزمایشگاه‌ها و کارگاه‌های دانشکده‌ها و آموزشگاه‌ها در استان‌ها انجام شده است. - در فاز دوم با احصای اطلاعات تجهیزات ضروری که بیشترین درخواست فراوانی را داشتند اعتبارات متناسبی اختصاص یافته است. - در فاز سوم اعتباراتی از محل درآمد اختصاصی جهت تکمیل خرید تجهیزات در سال ۱۳۹۷ اختصاص یافته است.

مأخذ: همان.

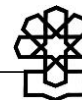
با توجه به برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش و تصویب قانون برنامه بخشی از اهداف بند «ب» ماده (۶۵) محقق شده است، اما به روزرسانی بیش از ۷۰۰۰ هنرستان که تجهیزات آنها فرسوده شده است و متناسب با تکنولوژی روز نیست نیازمند اقدامات بیشتری است. این استدلال نسبت به ۱۶۷ آموزشگاه دانشگاه فنی و حرفه‌ای نیز جاری است.

جدول ۷. بررسی عملکرد مجریان ذی ربط نسبت به بند «پ» ماده (۶۵) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد وزارت آموزش و پرورش	عملکرد دانشگاه فنی و حرفه‌ای
ماده (۶۵) - بند «پ» از ابتدای قانون برنامه دانشکده‌ها و آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای زیرمجموعه وزارت آموزش و پرورش با کلیه امکانات، اموال منقول و غیرمنقول و نیروی انسانی و دارایی‌ها و تعهدات و مسئولیت‌ها از وزارت مذکور منتزع و به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری منتقل می‌گردد. این حکم در طول اجرای قانون برنامه بر حکم تبصره «۳» ماده واحد قانون پذیرش دانشجوی آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای، مراکز تربیت معلم و دانشگاه شهید رجایی مصوب ۱۳۸۹/۳/۱۹ حاکم است. تبصره - مبنای انتزاع و انتقال، دانشکده‌ها و آموزشکده‌های فنی حرفه‌ای است که در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ فعال بوده و مجوز داشته‌اند.	-آموزشکده‌ها با تمامی امکانات و .. به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری منتقل شده است.	با وجود اجرای بخش عمده این برنامه گزارشی از آخرین وضعیت این نقل و انتقال توسط دانشگاه ارائه نشده است.

مأخذ: همان.

تمامی آموزشکده‌ها به وزارت علوم انتقال پیدا کرده و از ۲۸۷ ملک دانشگاه ۳۸ ملک اختلافی با آموزش و پرورش وجود دارد که برخی از آنها مربوط به فضاهایی است که از ابتدا وقف بوده و واقفین جهت هر دو منظور (هنرستان و آموزشکده) آن را وقف کرده اند و برخی فضاهای مشترک مربوط به رشته‌های کشاورزی است که در صورت انتقال امکان ارائه این رشته برای آموزش و پرورش میسر نخواهد شد.

جدول ۸. بررسی عملکرد مجریان ذی ربط نسبت به جدول ۱۲ ماده (۶۶) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد وزارت آموزش و پرورش	عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	عملکرد دانشگاه فنی و حرفه‌ای علمی کاربردی
ماده (۶۶) - دولت موظف است به منظور حضور مؤثر نظام آموزش عالی کشور در تولید، توسعه و نشر علم و فناوری و تربیت دانشجو در سطح بین‌المللی و برقراری توازن و ارتقای کیفیت آموزش عالی و پژوهش و فناوری در طول برنامه جدول شماره (۱۲) ... را اجرایی نماید. سهم دانشجویان کاردانی به کل دانشجویان از ۱۹ درصد در سال اول به ۲۳ درصد در سال پایانی برنامه برسد. سهم دانشجویان فنی و حرفه‌ای آموزش عالی از ۲۰ درصد در سال اول به ۳۰ درصد در سال پایانی برنامه برسد. سهم دانش‌آموزان متوسطه فنی و حرفه‌ای از ۳۸ درصد در سال اول به ۵۰ درصد در سال پایانی برسد.	- ۳۵/۲ درصد کل دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه در شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش مشغول به تحصیل هستند.	- ارائه ۳۲۱ هزار نفر ساعت آموزش فنی و حرفه‌ای غیررسمی	- اشتغال به تحصیل : ۹۸,۷۸۶ دانشجوی کاردانی ۵۲,۴۳۲ دانشجوی کارشناسی ۳۷,۰۸۳ دانشجوی نوبت دوم و مجازی و ...

مأخذ: همان.

شاخص‌های مذکور در این حکم که شاخص‌های کمی هستند برای تحقق، نیاز به زیرساخت‌هایی دارند که باید با توجه به زیرنظام‌های نظام آموزشی تعیین شود. مثلاً منابع مالی، نیروی انسانی، فضا و تجهیزات از جمله مهم‌ترین آنها هستند. در حال حاضر و در شرایط موجود این دو شاخه با کمبود بیش از ۴۰ هزار هنرآموز و استادکار مواجهند که برای دستیابی به شاخص ۵۰ درصدی این کمبود به ۵۶ هزار استاد کار و هنرآموز تبدیل می‌شود. همچنین نیاز به ۳۲۰۰ هنرستان جدید وجود دارد که بتوان تعداد دانش‌آموزان این دو شاخه در سه پایه را از ۹۶۸ هزار به یک میلیون و پانصد هزار نفر ارتقا داد. برآورد اعتبار مورد نیاز برای این موارد ۶۸۰۰ میلیارد تومان است که امکان تأمین آن برای وزارت آموزش و پرورش فراهم نبوده است، لذا می‌توان گفت نوعی ایدئال‌گرایی و عدم توجه به واقعیت‌های کشور و آمایش سرزمین در تدوین و تصویب احکام برنامه وجود دارد که نتیجه آن عدم حصول مطلوب است. هرچند که حتی بر فرض مهیا شدن شرایط باز هم به دلیل فقدان هدایت تحصیلی کارآمد و جو فرهنگی حاکم بر جامعه (مبنی بر کم ارزش بودن شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش) باز هم امکان تحقق شاخص‌های مورد نظر برنامه ششم میسر نمی‌شد، چنانچه سهم دانش‌آموزان این دو شاخه (از سال تدوین برنامه) از ۳۸ درصد (به سال آخر برنامه) به ۳۵/۰۲ کاهش یافته است.

ارتقای شاخص ۲۰ درصد به ۳۰ درصد در مورد دانشجویان فنی و حرفه‌ای نیز از وضعیتی مشابه ارتقای سهم دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای برخوردار است، علاوه بر آماده نبودن زیرساخت‌ها از حیث فضا، تجهیزات، نیروی انسانی و ... غلبه جو مدرک‌گرایی بر داشتن مهارت، موجب عدم گرایش داوطلبان به سمت آموزش‌های کردانی می‌شود. به همین جهت کاهش نرخ این دانشجویان نیز ایجاد شده است. براساس جدول ۱۲ ماده (۶۶) نسبت دانشجویان دوره‌های کردانی مهارتی به کل دانشجویان در سال ۱۳۹۵ به‌عنوان سال پایه ۲۳/۵ درصد بوده است که برای سال ۱۳۹۸ باید به شاخص ۲۶/۵ درصد ارتقا یابد که به ۸/۳۵ درصد نزول کرده است.

در مورد سایر شاخص‌ها نیز همین روال مشاهده می‌شود. در آموزش‌های غیررسمی دولتی و غیردولتی که در سال پایه عملکرد دستگاه ۳۵۴ هزار نفر ساعت در سال بوده است و باید در سال ۱۳۹۸ به ۵۰۸ هزار نفر ساعت ارتقا یابد عملکرد مجریان به ۳۲۱ هزار نفر ساعت کاهش یافته است.^۱ با وجود افزایش ۱۰ تا ۱۵ درصدی متقاضیان تحصیل در مراکز علمی کاربردی هنوز فاصله میان نرخ رشد مقرر در قانون برنامه و نرخ ثبت‌نام در دوره‌های کردانی مهارتی زیاد است.

تولید محتوای نرم‌افزاری و دسترسی الکترونیک به آموزش‌های مهارت‌های حرفه‌ای انجام نشده است.

۱. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸، جلد سوم، حوزه فرابخشی (۲)، بخش سیزدهم، فصل ۴۳ آموزش فنی و حرفه‌ای و مهارتی، صص ۶۲- ۶۷.

جدول ۹. بررسی عملکرد مجریان ذی ربط نسبت به جزء «۵» ماده (۱۱۳) قانون برنامه ششم توسعه

مواد قانون برنامه ششم توسعه	عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای
ماده (۱۱۳) - به منظور افزایش دقت و سرعت در ارائه خدمات قضایی ... و اصلاح مجرمان و کاهش جمعیت کیفری: جزء «۵» - سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مجاز است مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی عمومی را در حوزه بهره‌برداری و یا توسعه زیرساخت‌های لازم در زمینه‌های حرفه‌آموزی، اشتغال حین حبس و پس از آزادی، آموزش، سلامت و درمان در قالب انواع مختلف قراردادهای رسمی جلب و یا توسعه دهد.	- طی تفاهمنامه با سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور در کلیه زندان‌ها و مراکز تأمینی و تربیتی کشور کارگاه‌های آموزشی در حد توان این سازمان تجهیز و فعالیت‌های مهارت‌آموزی به زندانیان با هدف توانمندسازی زندانیان و کاهش بازگشت به زندان به اجرا در آمده است. در سال ۱۳۹۷ در سطح کشور تعداد ۴۰۹۸ دوره آموزشی برگزار گردید و تعداد ۶۹۲۷۷ نفر از زندانیان در این دوره‌ها شرکت کرده و مجموعاً به میزان ۱۰,۳۵۱,۷۹۶ نفر - ساعت آموزش جهت این گروه ارائه گردید.

مأخذ: همان.

براساس اطلاعات واصله از سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، سالیانه به ۶۰ تا ۷۰ هزار زندانی آموزش‌های مهارتی ارائه می‌شود. البته محدودیت‌های ناشی از کرونا در سال ۱۳۹۹ و سال جاری تا حدودی آموزش‌ها را تحت تأثیر قرار داده است به نحوی که در سال گذشته ۵۰ هزار و ۶۴۰ زندانی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را حین سپری کردن دوران محکومیت خود، کسب کردند که از این تعداد ۱۲ درصد آنان زائد بر ۶ هزار نفر از بانوان زندانی بوده‌اند که مهارت‌های شغلی را فرا گرفته‌اند.

طبق آمارها، تقریباً از ۲۶۰ زندان کشور، دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در ۱۹۴ زندان در کارگاه‌های مهارت‌آموزی و یا کارگاه‌های تولیدی و خدماتی درون زندان‌ها (طبق مدل محیط کار واقعی) برای زندانیان با همکاری سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، ارائه شده است. ۴۲ درصد مهارت‌آموختگان کارجوی بیرون از زندان (آزاد) شاغل می‌شوند و بیش از نیمی از افراد مهارت‌آموخته در زندان‌ها مشغول به کار شده و برای خود و خانواده‌هایشان کسب درآمد می‌نمایند. همچنین زندانیانی که دوره‌های آموزشی و مهارتی را در زندان سپری کرده‌اند، پس از آزادی، می‌توانند در زمینه‌هایی که کسب مهارت و تجربه کرده‌اند، فعالیت اقتصادی داشته باشند و از ارتکاب مجدد به جرائم پیشگیری شود.

براساس اطلاعات موجود نرخ بازگشت به زندان در زندانیانی که مهارت کسب کرده‌اند نسبت به کسانی که این دوره‌ها را طی نکرده‌اند، به یک‌سوم کاهش می‌یابد و وضعیت اجتماعی شدنشان بهبود قابل توجهی می‌یابد و بعد از آزاد شدن مجدداً گرفتار آسیب‌های اجتماعی نمی‌شوند.

بررسی سند برنامه ششم توسعه نشان می‌دهد عملکرد دستگاه‌های ذی ربط در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در شاخص‌های کمی در برنامه چهارم مثبت و در راستای اجرای احکام برنامه بوده است، اما در برنامه پنجم توسعه این روند به روند منفی و کاهش در شاخص‌های کمی تغییر جهت داده است، لذا اهداف

سند برنامه ششم توسعه در جهت رفع کاستی‌ها تعیین شده است. این اهداف در خصوص افزایش بهره‌وری در کاربرد منابع، ایجاد قدرت انطباق مراکز ارائه‌کننده آموزش با نیازها، افزایش اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارتی، گسترش مشارکت بخش دولتی و غیردولتی همراه با راهبردها و اقدامات اساسی جهت بهبود وضع آموزش‌های فنی و حرفه‌ای پیش‌بینی شده است در حالی که در سال سوم برنامه شاهد منفی شدن رشد شاخص‌های کمی نسبت به سال پایه و عدم امکان سنجش برنامه‌های کیفی هستیم. (کاهش نرخ دانش‌آموزان متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش از ۳۸/۲ درصد در سال پایه به ۳۵/۰۲ درصد در سال آخر برنامه و کاهش نرخ دانشجویان کاردانی از ۲۰ درصد به ۸/۵ درصد و کاهش نفرساعت آموزش در سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای از جمله این موارد هستند.) به عبارت بهتر نه تنها در طی سال‌های برنامه رشد شاخص‌های کمی مورد نظر برنامه محقق نشده است، بلکه نسبت به سال اول برنامه روند نزولی و کاهش هم داشته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

بررسی احکام برنامه‌های توسعه به‌طور کلی حاکی از این است که:

- در قوانین برنامه‌های توسعه اول تا ششم احکامی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای تصویب شده و در برنامه ششم توسعه به استناد بند «ت» ماده (۲) در زمره مسائل محوری می‌باشد.
- از جهت فرهنگی بسترسازی مناسبی برای جایگاه این آموزش‌ها صورت نگرفته است، لذا آموزش درجه دوم محسوب می‌شوند.
- اعتبارات مناسب برای اجرای شاخص‌ها خصوصاً شاخص‌های کمی در نظر گرفته نشده است و آموزش‌ها متناسب با نیازهای بازار کار ارائه نمی‌شوند.
- آموزش‌ها از کیفیت مطلوب و مورد نیاز بازار کار برخوردار نیستند.

بررسی احکام برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نشان می‌دهد که:

- هدف قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای افزایش مهارت و تخصص نیروی کار و توسعه کمی و کیفی این آموزش‌ها بوده است.
- برای احکام مقرر در قانون شاخص‌های کمی و کیفی لازم ارائه نشده است تنها در جدول ۱۲ ماده (۶۶) چند شاخص کمی ارائه شده که هیچ‌کدام محقق نشده‌اند. فقدان شاخص موجب خلط وظایف ذاتی دستگاه‌ها با وظایف مقرر در قانون برنامه می‌شود.

- در تدوین احکام به زیرنظام‌های آموزشی مانند منابع مالی، فضا و تجهیزات، برنامه درسی و ... توجه نشده است (خصوصاً در مواردی مانند ارتقای شاخص کمی دانش‌آموزان شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش و دانشجویان کاردانی).

- هدایت تحصیلی مورد نظر قانونگذار، مهارت‌آموزی کلیه دانش‌آموزان در حد تأمین معاش، سوق دانش‌آموزان به سمت رشته‌های شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش و برنامه جامع کارآفرینی دانش‌آموزان انجام نشده است.

- تنظیم رابطه تحصیل و اشتغال و یا افزایش سهم بهره‌وری و یا تحقق اقتصاد دانش‌بنیان محقق نشده است.

- تعیین تکلیف معلمان حق‌التدریس آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای با همکاری وزارتین آموزش و پرورش و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری انجام شده است.

- تعاملات بین‌المللی در سطح دانشگاه فنی و حرفه‌ای و علمی کاربردی انجام شده است.

- افزایش سهم دانشگاه فنی و حرفه‌ای و علمی کاربردی (تعداد دانشجو) انجام نشده است.

- به‌روزرسانی تجهیزات هنرستان‌ها و آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای در حدود اعتبارات اختصاص داده شده انجام شده است، اما نسبت به کل وظیفه مقرر شده در قانون اقدامات انجام شده ناچیز است.

پیشنهاد‌های مربوط به تدوین لایحه برنامه هفتم توسعه:

- در لایحه پیشنهادی از سوی دولت از ابتدا کلیه احکام همراه با شاخص اعم از کمی و کیفی همراه با برآورد منابع لازم برای اجرا به مجلس ارائه شود. برای مثال شاخص‌های مورد نظر قانونگذار جهت دستیابی به ارتقای مهارت، میزان ارتقا، میزان رشد بهره‌وری و ... ضمیمه قانون برنامه باشد. شاخص‌های کیفی بدون تعیین متولی و حدود و ثغور، امکان برداشت‌های مختلف را مهیا می‌کند.

- ضمانت اجرای احکام به‌نحو دقیق تعیین شود به‌گونه‌ای که در صورت عدم اجرای حکم در زمان مقرر بلافاصله دستگاه‌های ذی‌ربط جهت پاسخگویی به مجلس، دلایل خود را ارائه نمایند.

- کلیه زیرنظام‌های آموزشی که نقشی در اجرای حکم دارند در تدوین و تصویب قانون مد نظر قرار گیرند. بدون توجه به منابع مالی، منابع انسانی، فضا و تجهیزات و ... اجرای برخی از احکام غیرممکن می‌شود.

- احکام متناسب با امکانات دولت و دستگاه‌ها تدوین و تصویب شوند. از ایدئال‌گرایی وسیع بدون توجه به واقعیت‌ها باید اجتناب کرد. برای مثال دستیابی به شاخص ۵۰ درصدی دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای و کاردانش بدون انجام اصلاحات فرهنگی اجتماعی، هدایت تحصیلی واقعی، اعلام نیازهای بازار کار به نیروی کار در سطوح مختلف صلاحیت حرفه‌ای و ... ممکن نیست، لذا صرف وضع چنین احکامی نمی‌تواند کمکی به ارتقای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نماید.

- در احکام کلی که به چندین دستگاه مرتبط است وظیفه هر دستگاه به صورت جداگانه و دقیق معین شود. حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای که یک حوزه بین بخشی است نیازمند احصای دقیق وظایف هر دستگاه است.
- در برنامه هفتم توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زمره مسائل محوری قرار گیرد.
- اعتبارات اجرای برنامه طبق وظایف تعیین شده، در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی شود و از اعتبارات برنامه‌های عادی و جاری دستگاه جدا شود. شایان ذکر است که در دو برنامه توسعه اول و دوم بعد از انقلاب اعتبارات لازم برای اجرای احکام در ابتدای قانون برنامه معین می‌شد. این امر موجب شفافیت رابطه میان احکام و منابع مالی می‌گردید و بررسی عدم تناسب میان آنها را آسان‌تر قابل رصد می‌کرد.
- پیشنهاد می‌شود اولاً در برنامه توسعه هفتم اعتبارات لازم برای اجرای برنامه تعیین شود و ثانیاً در قوانین بودجه‌های سنواتی اعتبارات اجرای احکام برنامه در قالب عناوین برنامه‌های مشخص ارائه شود.

منابع و مأخذ

۱. قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۶/۱/۱۶.
۲. گزارش شاخص‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، شماره ۱۲۹۷۹، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۳. قانون برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۱۱.
۴. قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳/۹/۲۰.
۵. قانون برنامه پنج‌ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷.
۶. قانون برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱.
۷. قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵.
۸. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوب ۱۳۹۰/۷/۵.
۹. سیاست‌های کلی اشتغال مصوب ۱۳۹۰/۴/۲۸.
۱۰. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، شورای عالی آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۱/۶/۲۸.
۱۱. شاخص‌ها و نماگرهای نظام آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و مهارتی و معرفی شاخص‌های بین‌المللی، امور آموزش و پرورش عمومی و فنی و حرفه‌ای، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور علمی، فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۷.
۱۲. گزارش تعاریف برنامه و اجرای آن، وزارت صمت، دفتر برنامه‌ریزی تجاری، گروه برنامه‌ریزی توسعه و تلفیق راهبردهای تجاری، مهر ۱۳۹۳.
۱۳. خسرو شاهی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال ششم، ش ۲۱، بهار ۱۳۹۷.
۱۴. برمکی، افشین. گزارش آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب، معاونت برنامه‌ریزی اقتصاد کلان و ارزیابی برنامه، شهریور ۱۳۹۳.
۱۵. سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۹۴.
۱۶. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸، جلد سوم، حوزه فرابخشی (۲)، ۱۳۹۸.
۱۷. قانون برنامه و بودجه کشور، مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۷۹۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی میزان تحقق احکام قانون برنامه ششم توسعه در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

نام دفتر: مطالعات فرهنگی و آموزش (گروه آموزش و پرورش و فنی و حرفه‌ای)

تهیه و تدوین: محبوبه محمدعلی

مدیر مطالعه: موسی بیات

ناظران علمی: کمیل قیدرلو، سیدمحمد موسوی خطاط، موسی بیات، سامان یوسفوند

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. فنی و حرفه‌ای

۲. آموزش‌های مهارتی

۳. کاردانش

۴. قانون برنامه ششم توسعه

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۹/۲۸